

**ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО;
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО**

УДК 349.6

ЄМЕЦЬ Л.О.

**АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ДЕРЖАВИ ЯК РІЗНОВИД ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

У статті автором досліджено поняття екологічного правопорушення, його ознаки та елементи складу. У сукупності екологічних правопорушень виділено їх окремий вид – адміністративні правопорушення у сфері екологічної безпеки. Зроблено висновок, що адміністративні правопорушення у сфері екологічної безпеки мають два об'єкта посягання: навколишнє природне середовище (основний) та життя і здоров'я людини (додатковий), що створюють підстави їх відмежування від інших складів адміністративних проступків в екологічній сфері.

***Ключові слова:** екологічне правопорушення, адміністративне правопорушення, адміністративне правопорушення у сфері екологічної безпеки, екологічна безпека.*

В статье автором исследовано понятие экологического правонарушения, его признаки и элементы состава. В совокупности экологических правонарушений выделен их отдельный вид – административные правонарушения в области экологической безопасности. Сделан вывод, что административные правонарушения в области экологической безопасности имеют два объекта посягательства: окружающую природную среду (основной) и жизнь и здоровье человека (дополнительный), которые создают основания для их отграничения от других составов административных проступков в экологической сфере.

***Ключевые слова:** экологическое правонарушение, административное правонарушение, административное правонарушение в области экологической безопасности, экологическая безопасность.*

In the article the author studied the concept of an environmental offense, its signs and elements of composition. In the aggregate of environmental violations, their separate type is identified – administrative offenses in the field of environmental safety. It is concluded that administrative offenses in the field of environmental safety have two objects of encroachment: the natural environment (main) and human life and health (additional), which are grounds for their delimitation from other components of administrative offenses in the environmental sphere.

***Key words:** ecological offense, administrative offense, administrative offense in the field of environmental safety, environmental safety.*

Вступ. Забезпечення екологічної безпеки України, окрім здійснення уповноваженими суб'єктами організаційних та нормативних заходів щодо врегулювання відповідних суспільних відносин, вимагає також побудови дієвої системи протидії протиправним діянням у сфері охорони навколишнього природного середовища та користування природними ресурсами.

За офіційними даними статистики, кількість вчинених адміністративних правопорушень у галузі охорони природного середовища залишається доволі високою: у 2013 році їх нараховува-

© ЄМЕЦЬ Л.О. – кандидат юридичних наук, доцент, народний депутат України (Верховна Рада України)

лося 153888, у 2014 – 87533, у 2015 – 67054, у 2016 – 61190.¹ Зазначені дані вимагають проведення наукових досліджень щодо виявлення причин та умов таких правопорушень, особливостей їх складу, організаційних та правових проблем притягнення до адміністративної відповідальності. У той же час опрацювання вимагає й питання ознак та особливостей адміністративних правопорушень у сфері екологічної безпеки, адже до цього часу в науковій літературі не склалося оптимальної точки зору на зміст цих адміністративних деліктів та їх місце в загальній системі правопорушень у сфері навколишнього природного середовища. Зважаючи на вищевикладене, обрана тема наукового дослідження набуває відповідної актуальності та доцільності.

Аналіз останніх публікацій. Питанням наукового аналізу сутності екологічних правопорушень у свій час присвячувалися праці Денисюка І.І., Корнєєва Ю.В., Костицького В.В., Поповича Н.П., Хомяченка С.І. [1–5]. У той же час окремих досліджень поняття та ознак адміністративних правопорушень у сфері екологічної безпеки України не проводилося.

Метою публікації є аналіз сутності адміністративних правопорушень у сфері екологічної безпеки, їх ознак, особливостей та критеріїв відмежування від інших екологічних правопорушень.

Вклад основного матеріалу. За загальним нормативним визначенням, адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [6].

До ознак адміністративного правопорушення вчені відносять такі:

1. **Суспільна шкідливість (небезпека).** Не вдаючись до термінологічної дискусії з питань небезпечності (шкідливості) адміністративного правопорушення, відмітимо, що ця ознака прямо не зазначається в статті 9 чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), натомість у самому визначенні говориться, що адміністративне правопорушення посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, тобто створює загрозу нанесення шкоди охоронюваним суспільним відносинам та сферам суспільного життя. Суспільна небезпека окремого правопорушення не настільки явна, як небезпека злочину, натомість їх сукупність дає нам право говорити про відповідну суспільну небезпечність цього виду деліктів.

2. **Протиправність.** Діяння особи лише тоді вважається адміністративним правопорушенням, коли воно визначене як таке чинним законодавством України. Протиправним може визнаватися тільки діяння – тобто дія чи бездіяльність, адже такі прояви психічної діяльності, як думки, бажання, мрії (навіть якщо вони мають протиправний характер), не можуть вважатися адміністративним правопорушенням.

3. **Винність.** Діяння визнається адміністративним правопорушенням лише тоді, коли має місце вина у формі умислу чи необережності. Тільки усвідомлювані діяння можуть бути адміністративним правопорушенням, адже коли вини правопорушника в діянні немає, то, відповідно, воно не вважається адміністративним правопорушенням.

4. **Караність.** Наслідком вчинення адміністративного проступку є негативна реакція на нього з боку державних органів у вигляді застосування до винної особи стягнення, передбаченого адміністративним законодавством. Відмітимо, що власне реалізація адміністративного стягнення не завжди супроводжує адміністративне правопорушення, але можливість застосування стягнення становить його обов'язкову властивість [7, с. 224; 8, с. 158; 9, с. 171].

У працях фахівців у галузі екологічного права до наукового обігу введено поняття «екологічне правопорушення». Бринчук М.М. визначає його як протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене право дієздатним суб'єктом, що заподіює або несе реальну загрозу заподіяння екологічної шкоди або порушує права і законні інтереси суб'єктів екологічного права [10].

На думку Юречка О.В., екологічне правопорушення – це винна, протиправна, екологічно небезпечна дія, яка посягає на встановлений порядок використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та порушує екологічні і пов'язані з ними інші права людини та вимоги екологічної безпеки [11, с. 361]. Хомяченко М.І. говорить, що екологічне пра-

¹Адміністративні правопорушення у 2013-2016 роках (Статистичний бюлетень). Державна служба статистики України. Київ, 2017. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publzllochln_u.htm (дата звернення 22.01.2018). Інформацію за 2015-2016 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції; дані по Луганській та Донецькій областях можуть бути уточнені.

вопорушення – це невиконання чи неналежне виконання особою норм адміністративного законодавства, що регламентують порядок використання природних ресурсів, охорону навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки громадян [5, с. 327]. Розглядаючи діяльність суб'єктів господарювання, Загоруй С.І. робить висновок, що підставою юридичної відповідальності суб'єкта господарювання є правопорушення, зокрема екологічне, яке може бути вчинене в галузі природокористування, відтворення природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки в процесі здійснення господарської діяльності [12, с. 80].

З наведених визначень можемо зробити висновок, що екологічним правопорушенням є суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння, вчинене деліктоздатним суб'єктом, яке посягає на екологічні права і свободи громадян, суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища, природокористування, відтворення природних ресурсів, екологічної безпеки, порядку управління в екологічній сфері, за яке законодавством України встановлено юридичну відповідальність.

З наведених визначень випливає те, що основні ознаки екологічного правопорушення зберігаються відносно загального його визначення: суспільна небезпечність (шкідливість), винність, караність, протиправність. Натомість підставою його виділення як окремого виду є об'єкт його посягання. Як слідує з наведених визначень до них, зокрема, відносяться:

- права і законні інтереси суб'єктів екологічного права;
- встановлений порядок використання та відтворення природних ресурсів;
- порядок охорони навколишнього природного середовища;
- вимоги екологічної безпеки;
- порядок управління у сфері екології.

Разом із вищевикладеним у деяких працях науковців виділяються специфічні ознаки екологічних правопорушень: екологічна протиправність; екологічна небезпека (шкідливість); екологічна спрямованість.

Екологічна протиправність полягає в повному або частковому невиконанні вимог, ігноруванні правил, закріплених нормами екологічного законодавства

Екологічна шкідливість проявляється через характер шкоди, який спричиняється під час здійснення правопорушення, тобто екологічне порушення завжди спричиняє чи становить реальну загрозу спричинення шкоди довкіллю та його окремим елементам.

Екологічна спрямованість характеризується тим, що екологічні правопорушення завжди спрямовані на негативні зміни якісного та кількісного стану довкілля, порушення правового режиму природних ресурсів [2, с. 83; 13, с. 174].

Вважаємо, що наведений перелік ознак є певною мірою штучним, оскільки за аналогією можливо виділяти схожі ознаки й інших адміністративних правопорушень, наприклад, транспортна спрямованість, фінансова шкідливість, торгівельна протиправність. Основним, як вважається, критерієм розмежування правопорушень є їх «об'єктний склад», згідно з яким вони розрізняються за саме об'єктом протиправного посягання (ця класифікація пропонується кодексами про юридичну відповідальність), а додатковим виступає протиправність, що дає змогу класифікувати діяння як злочин, дисциплінарне або адміністративне правопорушення.

Вищевикладене дозволяє нам перейти до розгляду особливостей складу екологічних правопорушень.

За модельними позиціями, що містяться в науковій літературі, склад правопорушення – це сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, які характеризують діяння як правопорушення та які є необхідними і достатніми для притягнення до юридичної відповідальності.

Об'єктом екологічних правопорушень прийнято вважати навколишнє природне середовище. При цьому пропонується розглядати загальний і спеціальний об'єкти екологічних правопорушень. Загальний – це в цілому встановлений законодавством екологічний правопорядок, а спеціальний об'єкт є похідним від загального і диференціюється на види залежно від видів природних ресурсів прийнятих під правову охорону [2, с. 83]. За поглядами Красіліча Н.Д., у найбільш загальному вигляді під об'єктом екологічного правопорушення розуміють комплекс суспільних правовідносин екологічного характеру, які становлять екологічний правопорядок у країні. У складі цього комплексу вчений також розрізняє загальний і спеціальні об'єкти екологічних правопорушень. До першого, за його поглядами, належать правовідносини, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища загалом. До другого – групи однорідних суспільних відносин щодо охорони й раціонального використан-

ня землі, надр, вод, лісів та іншої рослинності, природних територій і об'єктів особливої охорони тощо [14, с. 335].

На думку Костицького В.В., об'єкт екологічного правопорушення варто розглядати у двох розуміннях – «вузькому» і «широкому». У «вузькому» розумінні – як екологічні правовідносини, на які посягає правопорушення; в «широкому» – як суспільні відносини загалом, враховуючи, що предметом правового регулювання екологічного права є відносини в галузі охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального природокористування, а також охорона життя і здоров'я людей [3].

На думку вчених, суб'єктами екологічного правопорушення можуть бути юридичні, посадові і фізичні особи, в тому числі іноземні юридичні особи і громадяни, які вчинили правопорушення, пов'язані з природокористуванням або охороною навколишнього середовища.

Об'єктивна сторона, на їх думку, включає три елемента: а) протиправність поведінки особи; б) заподіяння або реальна загроза заподіяння екологічної шкоди, або порушення інших законних прав та інтересів суб'єктів екологічного права; в) причинний зв'язок між протиправним поведінкою і завданою екологічною шкодою або реальною загрозою заподіяння такої шкоди, або порушенням інших законних прав та інтересів суб'єктів екологічного права.

Суб'єктивна сторона екологічного правопорушення характеризується виною правопорушника. Під виною розуміється психічне ставлення правопорушника до своєї протиправної поведінки, що може виявлятися в дії або бездіяльності у двох формах: умисел (прямий чи непря- мий) і необережність [3; 10].

У залежності від родового та видового об'єктів посягання вченими проводяться різноманітні класифікації екологічних правопорушень:

- порушення у сфері права власності на природні ресурси;
- порушення у сфері права природокористування;
- правопорушення у сфері відтворення природних ресурсів;
- правопорушення у сфері екологічної експертизи;
- екологічні правопорушення у сфері застосування економічних важелів щодо використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища;
- порушення прав громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище;
- порушення норм екологічної безпеки;
- порушення екологічних прав громадян (на повну і достовірну інформацію та ін.);
- екологічні правопорушення у сфері управління і контролю [11, с. 362].

Сарапіна М.В. зазначає, що залежно від об'єкта посягання адміністративні екологічні правопорушення поділяють на декілька груп: правопорушення, що стосуються права власності на природні ресурси (глава 4 ст. 47-51 КУпАП); земельні правопорушення (ст. ст. 52-56, 188-5 КУпАП); надрові правопорушення (ст. 57-58 КУпАП); водні правопорушення (ст. ст. 48, 59-62 КУпАП); правопорушення в галузі геології та використання надр (ст. ст. 59-61 КУпАП); лісові правопорушення (ст. 63-77 КУпАП); атмосферні правопорушення (ст. 78-83 КУпАП); фауністичні і тваринні правопорушення (ст. 85-89 КУпАП); правопорушення природно-заповідних та інших природоохоронних норм та правил (ст. 91, 92, 104-107, 153, 188 та ін. КУпАП); екологонебезпечні правопорушення (ст. 82, 83, 90, 91 КУпАП); правопорушення в галузі охорони праці та здоров'я населення (ст. 41, 42, 46, 95, 188 КУпАП) [15].

Зазначені вище позиції щодо складу екологічних правопорушень та їх класифікації дозволяють говорити, що суспільні відносини у сфері екологічної безпеки зазначаються як окремий об'єкт посягання, а значить, є підстави для виділення правопорушень у сфері екологічної безпеки (проступків та злочинів) як їх окремого виду.

Підтверджує цей висновок і стаття 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», яка зазначає, що відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища несуть особи, винні, зокрема, в: 1) порушенні прав громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище; 2) порушенні норм екологічної безпеки; порушенні вимог законодавства про оцінку впливу на довкілля, в тому числі поданні завідомо неправдивого звіту з оцінки впливу на довкілля чи висновку з оцінки впливу на довкілля; 3) неврахуванні у встановленому порядку результатів оцінки впливу на довкілля та невиконанні екологічних умов, визначених у висновку з оцінки впливу на довкілля; 4) порушенні екологічних вимог під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в дію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів; 5) допущенні наднормативних, аварійних і залпових викидів і скидів забруднюючих речовин

та інших шкідливих впливів на навколишнє природне середовище; перевищенні лімітів та порушенні інших вимог використання природних ресурсів; 6) самовільному спеціальному використанні природних ресурсів; 7) невжитті заходів щодо попередження та ліквідації екологічних наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на навколишнє природне середовище; 8) порушенні природоохоронних вимог під час зберігання, транспортування, використання, знешкодження та захоронення хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних радіоактивних речовин та відходів; 9) невиконанні вимог охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду та інших територій, що підлягають особливій охороні, видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України; 10) порушенні природоохоронних вимог під час провадження діяльності, пов'язаної з поводженням із генетично модифікованими організмами [16].

У свою чергу, питання екологічної безпеки врегульовані розділом 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до якого екологічна безпека – такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

До сфери екологічної безпеки законом віднесено: 1) екологічні вимоги до розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів; 2) вимоги застосування засобів захисту рослин, мінеральних добрив, нафти і нафтопродуктів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів; 3) вимоги до виробництва, зберігання, транспортування, використання, знищення, знешкодження і захоронення мікроорганізмів, інших біологічно активних речовин; 4) додержання встановлених рівнів акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого фізичного впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людини; 5) здійснення операцій у сфері поводження з відходами; 6) зниження токсичності та знешкодження шкідливих речовин, що містяться у відпрацьованих газах та скидах транспортних засобів; 7) розміщення, проектування, будівництво, реконструкція, введення в дію та експлуатація військових та оборонних об'єктів; 8) охорона навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки при проведенні фундаментальних та прикладних наукових, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; 9) планування, розміщення, забудова і розвиток населених пунктів з урахуванням екологічної ємкості територій, додержанням вимог охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки [16].

Вищевикладене дає нам змогу констатувати розбіжність норм статті 68 та розділу 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Стаття 68, наприклад, розділяє порушення норм екологічної безпеки та допущення наднормативних, скидів забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на навколишнє природне середовище. У той же час здійснення таких шкідливих викидів відповідно до розділу 11 закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» і є порушенням вимог екологічної безпеки [16]. Отже, зазначені статті потребують певного узгодження в частині визначення змісту юридичної відповідальності за порушення вимог екологічної безпеки.

Якщо розглядати поняття екологічної безпеки як правового явища, то можна побачити, що під нею розуміють:

– стан розвитку суспільних правовідносин, при якому гарантується захищеність права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, забезпечується регулювання здійснення екологічно небезпечної діяльності і запобігання погіршенню стану довкілля та інших наслідків, небезпечних для життя і здоров'я особи, суспільства і держави, яка потребує чіткої конституціоналізації в чинному законодавстві [17];

– стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в процесі взаємодії суспільства і природи від загроз: 1) із боку природних об'єктів, властивості яких змінені забрудненням, засміченням унаслідок антропогенної діяльності (виникнення аварій, катастроф, здійснення тривалої господарської та інших видів діяльності) чи навмисно з метою екологічних диверсій, агресій або природних явищ та стихійного лиха; 2) зумовлених зниженням, пошкодженням або виснаженням природних ресурсів (загроза незабезпечення суспільства і держави природними ресурсами) [18, с. 22].

Враховуючи вищевикладене, сформулюємо тезу, що адміністративні правопорушення у сфері екологічної безпеки України є різновидом екологічних правопорушень та мають два об'єкта посягання: навколишнє природне середовище (основний) та життя і здоров'я людини (додатковий), оскільки поняття екологічної безпеки автори пов'язують із таким впливом на навколишнє

природне середовище, що має наслідком погіршення загального стану екологічної обстановки в державі та загрожує або створює загрозу для життя і здоров'я людей. Для цих правопорушень характерні всі ознаки, що зазначаються в науковій літературі щодо протиправних діянь, з урахуванням специфіки об'єкту правопорушення – суспільних відносин у сфері екологічної безпеки.

На підставі проведеного дослідження зробимо **висновки та узагальнення**.

1. Адміністративні правопорушення у сфері екологічної безпеки є різновидом екологічних правопорушень, яким властиві всі ознаки останніх. Відмежування цих правопорушень від інших різновидів екологічних проступків здійснюється в залежності від об'єкту посягання. Відносини екологічної безпеки виділяються багатьма вченими як окремий об'єкт посягання протиправного діяння (злочину, адміністративного чи дисциплінарного правопорушення) в галузі охорони навколишнього природного середовища.

2. Адміністративним правопорушенням у сфері екологічної безпеки можна визнати суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дію, чи бездіяльність), що посягає на суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища або його окремих компонентів, що загрожує або створює загрози погіршення екологічної ситуації, виникнення небезпеки для природних систем, життя і здоров'я людей, вчиняється деліктоздатним суб'єктом і за яку чинним законодавством України встановлено адміністративну відповідальність.

3. Адміністративне правопорушення у сфері екологічної безпеки має такі ознаки:

1) суспільна небезпечність, тобто посягання, або створення загрози такого посягання на суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища та життя і здоров'я людей;

2) протиправність. Це діяння (дія або бездіяльність), що закріплено чинним законодавством України як адміністративне правопорушення;

3) винність. Це діяння визнається адміністративним правопорушенням лише тоді, коли має місце вина у формі умислу чи необережності, зміст яких описаний у статтях 10 та 11 Кодексу України про адміністративні правопорушення;

4) караність. За вчинення таких адміністративних правопорушень законодавством передбачено адміністративну відповідальність, що полягає в накладенні на деліктоздатного суб'єкта негативних обмежень морального, матеріального, особистісного характеру у формі адміністративних стягнень.

4. Склад адміністративних правопорушень у сфері екологічної безпеки представляє собою сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння визнається адміністративним проступком і є достатніми для притягнення суб'єкта до адміністративної відповідальності.

5. Характерною об'єктивною ознакою адміністративних правопорушень у сфері екологічної безпеки є його об'єкт посягання. Він є двохкомпонентним: з одного боку, це суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища, а з другого – це відносини з приводу забезпечення життя і здоров'я людей. Наявність заподіяння шкоди здоров'ю та життю людей або створення такої загрози поряд із порушенням норм екологічного законодавства є особливою ознакою правопорушень у сфері екологічної безпеки. Їх розмежування на злочини та адміністративні правопорушення проводиться за правовими наслідками таких діянь (створення загрози життю людей, їх загибель тощо).

6. У чинному законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» потребують узгодження норми статей 68 та 52, що пов'язані з визначенням суспільних відносин у сфері екологічної безпеки як об'єкта протиправного посягання.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень маємо визначити аналіз системи адміністративних правопорушень у сфері екологічної безпеки, аналіз їх складу та особливостей кваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Денисюк І.І. До питання про об'єкт підсудних екологічних адміністративних правопорушень. Прикарпатський юридичний вісник 2017. № 4. С. 83.

2. Корнєєв Ю.В. Особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення на залізничному транспорті. Малий і середній бізнес (право, держава, економіка): економіко-правовий науково-практичний журнал. 2011. № 3-4. С. 80-86.

3. Костицький В.В. Десять тез про юридичну відповідальність за екологічні правопорушення. Про українське право. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ч. 5 «Правова відповідаль-

ність». 2010. С. 312-322. URL: <http://www.kostytsky.com.ua/upload/doc/vidp.pdf> (дата звернення 17.01.2018).

4. Попович Н.П. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про екологічну експертизу. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 3. С. 204–213.

5. Хом'яченко С.І., Пташніченко Т.В. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення. Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми: VII Міжнародна науково-практична конференція. Київ. Національний авіаційний університет, 24 лютого 2017 р.: тези доповіді. Тернопіль: Вектор. 2017. Т. II. С. 325–327.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-21): Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 12.01.2018).

7. Стеценко С.Г. Адміністративне право України Навчальний посібник. К.: Атіка, 2007. 624 с.

8. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник; за ред. проф. В.В. Галуцька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с.

9. Адміністративне право: підручник / за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Х.: Право. 2010. 624 с.

10. Бринчук М.М. Экологическое право (Правоокружающей среды). М.: Юристъ. 2003. 670 с. URL: <http://ibib.ltd.ua/ekologicheskoe-pravo-uchebnik-izd-pererab-dop.html> (дата звернення 15.01.2018).

11. Юречко О.В. Екологічні санкції за забруднення довкілля в Україні. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. Львів: НЛТУУ. 2005. Вип. 15.6. С. 360–366.

12. Загоруй С.І. Поняття та ознаки екологічного правопорушення, що учиняється суб'єктом господарювання // Економіка природокористування: стан, проблеми, перспективи: зб. наук. праць за матеріалами III Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конференції, Ірпінь 13-20 березня 2017 р. / Держ. фіскальна служба України, Ун-т держ. фіскальної служби України. Ірпінь: УДФСУ, 2017. С. 79-89. URL: http://ir.asta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/1062/1/667_IR.pd (дата звернення 15.01.2018).

13. Екологічне право України: Підручник; за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Х.: Право. 2005. 374 с.

14. Екологічне право України. Академічний курс: [підруч.] / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. К.: Юрид. думка, 2005. С. 334–340.

15. Сарапіна М.В. Забезпечення екологічної безпеки: курс лекцій. Х: НУЦЗУ. 2015. 195 с. URL: <https://goo.gl/14ySfZ> (дата звернення 18.01.2018).

16. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення 20.01.2018).

17. Мачуська І.Б. Екологічне право: Навч. посіб. К.: КНЕУ. 2009. 301 с. URL: <https://goo.gl/kT9x9f> (дата звернення 19.01.2018).

18. Серов Г.П., Серов С.Г. Техногенная и экологическая безопасность в практике деятельности предприятий: Теория и практика. М.: Издательство «Ось-89». 2007. 512 с.